

ثبت وقایع فرهنگی مکان-رویداد مکان-یادمان

گزارش روند تصویب و اجرای طرح
مکان-رویدادها و مکان-یادمان‌های شهر گرگان

یادداشت

در میان رویدادهای فرهنگی-تاریخی هر منطقه، موارد بی‌شماری هستند، که اطلاعات اندکی از چگونگی وقوع آنها وجود دارد. جالب‌تر این‌جاست که هرچه به زمانِ اکنون نزدیک‌تر می‌شویم، میزان این اطلاعات کمتر و کمتر می‌شود. به عبارت دیگر در فرهنگ مردم سرزمین ما ثبت جزئیات وقایع -به ویژه ثبت جزئیات وقایع فرهنگی- از گذشته‌های دور تا کنون معمول نبوده و نیست، اما در دوران متأخر میزان اطلاعات مذکور، به مراتب کمتر از ادوار پیشین است. لذا با توجه به این‌که یکی از رسالت‌های مطبوعات و نشریات، ثبت وقایع روز است، سعی می‌شود در این فصلنامه مواردی از وقایع فرهنگی استان گلستان در زمان حاضر نیز ثبت و ماندگار شود. یکی از این موارد تصویب و اجرای پروژه مکان-رویدادها و مکان-یادمان‌های شهر گرگان است که خود در جست‌وجوی یافتن جزئیات رویدادهای تاریخی و ثبت آنهاست.

مقدمه

آنچه که امروز به عنوان «مکان-رویداد» در برخی از نقاط کشور ایران و از جمله شهر گرگان بروز یافته، در کشورهای اروپایی و آمریکایی -به ویژه کشورهایی که انقلاب‌ها و جنگ‌های سختی را پشت سر گذاشته‌اند- سابقه‌ای دیرینه دارد. به عبارتی پیدایش ایده‌ی مکان-رویداد به شکل جهانی آن را می‌توان محصول وقایعی چون انقلاب یا جنگ دانست. این درحالی است که در کشور ایران بیش از چهل سال از وقوع آخرین و بزرگ‌ترین انقلاب در سده‌های اخیر گذشته و سی سال است که جنگ ۸ ساله‌ی تحمیلی نیز پایان یافته، اما هنوز بسیاری از مکان-رویدادهای انقلاب و جنگ بدون شناسنامه رها و بعضاً دست‌خوش تغییرات جدی شده‌اند. ایده‌ی مکان-رویداد در ایران، نخستین بار در اواخر دهه‌ی ۱۳۸۰ توسط مدیرکل وقت دفتر حفاظت از بناها و محوطه‌های تاریخی ایران، مهندس سیاوش صابری مطرح شده، اما به‌طور جدی پیگیری نشد. مدتی بعد تعدادی از مکان-رویدادهای شهر تهران ثبت و شناسنامه‌دار شدند و به طور پراکنده در

برخی شهرها این پروژه اجرایی شد، اما بازهم نمی‌توان از آن به عنوان پروژه‌ی فراگیر ملی یاد کرد. نکته‌ی لازم به ذکر این است که نوعی از ثبت مکان-رویدادها در سرزمین گرگان و استرآباد (استان گلستان کنونی) سابقه‌ای بس دیرینه دارد، چنان‌که از گذشته‌های بسیار دور در بین اقوام ترکمن ساکن در نواحی شمالی ایالت استرآباد و گرگان رایج بوده است که در محل درگذشت (فوت) شخص نشانه‌ای از سنگ یا چوب می‌گذاشته‌اند و جایگاه آن شخص را با نمادهای حجمی نشان می‌داده‌اند. این نشانه‌ها در زبان ترکمنی «یوسقه» خوانده می‌شود و در سال‌های اخیر به صورت کتیبه‌هایی سنگی درآمده است، به طوری که اگر از جاده‌های منتهی به مناطق ترکمن‌نشین عبور کرده باشید، مسلماً کتیبه‌هایی به شکل سنگ قبر کوچک بر روی پایه‌های سیمانی دیده‌اید که به ذکر محل تصادف یا فوت شخصی اشاره دارد. این نشانه‌ها (یوسقه‌ها) نشان‌دهنده‌ی محل مرگ یا کشته شدن شخص هستند و الزاماً جسدی در زیر آن‌ها دفن نیست.

تعریف مکان- رویداد

در تعریف مکان-رویداد گفته‌اند: «مکانی که رویدادی از کشور در آن جا رخ داده، ولی لزوماً در آن محل، فضای معماری یا ساختمان تاریخی وجود ندارد». البته ممکن است برخی مکان-رویدادها دارای فضای معماری یا ساختمانی تاریخی باشند، اما به دلیل تغییر کاربری یا بلااستفاده بودن، ارتباط این بناها با رویداد تاریخی رخ داده در آن‌ها فراموش شده باشد.

تعریف مکان-یادمان

برخی بناهای تاریخی با توجه به کاربری‌های عمومی و ویژه‌ای که داشته‌اند، محل وقوع رویدادهای مهم تاریخی متعددی بوده‌اند، اگر این بناها اکنون باقی مانده باشند، که خود بارزترین یادمان خواهند بود، اما اگر این مکان‌ها از بین رفته باشند و اکنون اثری از آن‌ها نباشد، ثبت یادمان مکان-رویداد برای تمام رویدادهای رخ داده در مکان این بناها کاری ناشدنی و غیرمنطقی خواهد بود. به زبان دیگر مکان-یادمان‌ها عبارت هستند از یادمان بناها و المان‌های مهم و تاریخی که اکنون اثر از آن‌ها باقی نیست، اما نمان استقرار آن‌ها مشخص است.

برای نخستین بار طرح اجرای مکان-یادمان‌ها، در سال ۱۳۹۷ توسط انجمن حامیان بافت‌ها و محوطه‌های تاریخی سرزمین گرگان، به شهرداری گرگان ارائه شده و با اجرای سه مورد از مصادیق آن؛ یعنی «دروازه بسطام استرآباد»، «مناره میدان شور استرآباد» و «مقبره سیدباقر مجتهد استرآبادی» موافقت شد.

اهمیت مکان-رویدادها

ارزش و هویت هر مکان وابسته به سرگذشت و تاریخ آن است؛ چه بسا مکان‌ها و بناهایی که شاید هیچ ارزش معماری و شهرسازی قابل توجهی ندارند، اما به واسطه‌ی ارزش تاریخی و هویتی، درخور توجه ویژه هستند. علاوه براین در بین گروهی از بناهایی که دارای ارزش معماری و تاریخی هستند، آن‌هایی ممتاز و متمایز خواهند بود که با یک رویداد تاریخی پیوستگی دارند. ثبت مکان-رویدادها علاوه براین که موجب یادآوری تجربه‌های تاریخی خواهد شد، در توسعه‌ی

صنعت گردشگری و مدیریت تحولات شهری تأثیرگذار خواهد بود؛ با توجه به این که حوزه‌ی صنعت گردشگری در دنیا، در حال تغییر مسیر به سمت «گردشگری داستانی» است، بنابراین یکی از شاخص‌ترین جاذبه‌های گردشگری برای گردشگران در سال‌های آتی، مکان-رویدادها و داستان‌های آن‌ها خواهند بود. از سوی دیگر همان‌طور که آثار تاریخی منقول و غیرمنقول ثبت شده، تعیین حریم می‌شوند، مکان-رویدادها که عموماً جزو آثار ناملموس محسوب می‌شوند، حریم مصوب خواهند داشت، به عبارت دیگر مسلماً مکانی که دارای هویت و شناسنامه‌ی تاریخی است، ارزش آن با سایر اماکن یکسان نیست، بنابراین ثبت مکان-رویدادها می‌تواند در طرح‌های توسعه شهری و صدور مجوزها و پروانه‌ها تأثیرگذار باشد. به عنوان مثال در مکانی که محل دائمی تجمع مشروطه‌خواهان بوده و یا مکانی که در گذشته مقبره‌العلماء شهر بود، نمی‌توان به راحتی هر بنایی با هر کاربری احداث کرد.

در محدوده‌ی تأثیرگذاری ثبت مکان-رویدادها، یکی از اتفاقات شهری، تدوین تقویم تاریخی مکان-رویدادها و برگزاری آئین‌های مرتبط با هر رویداد، متناسب با زمان تقویمی آن است. تاکنون برای برخی مکان-رویدادها ضوابطی تعیین شده که این ضوابط بیانگر نقش مکان-رویدادها در روند توسعه‌ی شهرها می‌باشند، لذا نمونه‌ای از ضوابط حفاظتی ویژه مکان-رویدادها، انقلاب اسلامی در این جا ذکر خواهد شد:

۱- مکان-رویدادها به عنوان مراکز وقوع حوادث تأثیرگذار در روند تاریخ یک شهر، باید به عنوان نقاط عطف در شهر، بیانگر خاطرات زمان خود و عامل ایجاد هویت در شهر باشند.

۲- در طرح‌های توسعه شهری باید ارزش و اهمیت این مکان‌ها مورد توجه قرار گرفته و متناسب با این ویژگی، آینده‌ی این فضاها طراحی شود.

۳- طراحی و تغییرات نظام پیاده و سواره در این مکان‌ها نباید موجب از میان رفتن هویت قبلی این مکان‌ها شود. شهرداری‌ها نیز با کمک سازمان میراث فرهنگی، وزارت مسکن و وزارت کشور با لحاظ اولویت، باید طرح‌های موضوعی و موضعی متناسب برای این مکان‌ها تهیه کنند.

۴- تغییر ویژگی‌های کالبدی این مکان‌ها شامل تراکم، سطوح اشغال و پُر و خالی مقید به حفظ هویت کالبدی مکان خواهد بود. شهرداری‌ها با کمک دستگاه‌های مرتبط، نسبت به معرفی متناسب مکان‌های فوق و بیان ویژگی‌های آن، در محل اقدام می‌کنند. چنان‌که اقداماتی نظیر ساخت المان‌های یادمانی، کتیبه‌ها و تابلوها، یادمان، تعیین اسامی متناسب، چاپ پرشور و... از این جمله است.

۵- معماری و طراحی‌های مربوط به این مکان‌ها الزاماً به تصویب شورای بافت مستقر در استان‌ها خواهد رسید. براساس این ضوابط مکان‌ها به صورت کامل مستندسازی می‌شود، در این مستندسازی ثبت دقیق وقایع تاریخی در ارتباط با ویژگی مکان‌ها الزامی است.

۶- برنامه‌ریزی لازم توسط دستگاه‌های ذی‌ربط به منظور برگزاری مراسم یادمان و بزرگداشت در محل مذکور به مناسبت اتفاقات تاریخی مورد نظر صورت می‌گیرد. تا زمان تدوین طرح‌های موضعی و موضعی، هرگونه تغییرات کالبدی بزرگ مقیاس در هم‌جواری فضاها، فوق به

تصویب شورای بافت استان‌ها خواهد رسید.

البته این نکته لازم به ذکر است که هرچند ثبت مکان‌رویدادها در کنار کارکردهای متعددی که دارد، محدودیت‌هایی در روند تغییر بی‌رویه و بی‌حساب چهره و کالبد شهر ایجاد می‌کند، اما این بدان معنا نیست که مانعی برای رشد و توسعه‌ی شهر خواهد بود، بلکه مسیر منطقی آن را تعیین می‌کند. علاوه بر این در نقاطی از شهر که در سال‌های گذشته تغییرات عمده‌ای در کالبد شهر ایجاد شده و هیچ نشانه‌ی تاریخی در آن‌ها وجود ندارد، نصب لوح و المان مکان‌رویداد یا مکان‌یادمان، به نوعی تنها نشانه از سابقه‌ی تاریخی آن نقطه از شهر قلمداد می‌شود.

مکان‌رویدادها و مکان‌یادمان‌های شهر گرگان

شهر گرگان (استرآباد سابق) به دلیل موقعیت ویژه‌ی سرحدی (به عنوان دروازه‌ی شمالی ورود به فلات ایران)، پیشینه‌ی تشیع قبل از روی کار آمدن صفویه، سابقه‌ی حضور ایل قاجار که بعدها بر ایران سلطنت کردند، وقایع دوران مشروطه (فرار محمدعلی شاه از طریق این شهر به روسیه و بازگشت از روسیه به این شهر)، گسترش مدرنیته در دوران پهلوی، فعالیت‌های انقلابی پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، فعالیت احزاب مختلف سیاسی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، فعالیت‌های مرتبط با دفاع مقدس و ... در تاریخ ایران بسیار حایز اهمیت و تأثیرگذار بوده و وقایع و رویدادهای متعددی در طول زمان در این شهر به وقوع پیوسته است. از سوی دیگر به عنوان محل حکومت برخی از شاهزادگان تیموری هم چون ابوالقاسم بابر و سلطان حسین میرزا بایقرا و پس از آن توجه دولت صفوی به این شهر به عنوان یکی از مراکز مهم سکونت سادات و رواج تشیع و سپس در دوره‌ی قاجار به عنوان پایتخت معنوی ایل قاجار، بناها و آثار ارزشمندی در این شهر احداث شده است. لکن با وجود تمامی ویژگی‌های مذکور، پیشینه‌ی مهاجرپذیری این شهر و بافت اجتماعی متنوع و رنگارنگ آن سبب شده این شهر در ادوار مختلف به طور کل تغییر چهره داده و کالبد آن دستخوش تغییرات عمده شده است. لذا در این شهر که بافت اجتماعی آن مدام در حال تغییر و تبدیل است، یکی از ابزارهای حفظ هویت تاریخی شهر و مقابله با بحران بی‌هویتی نسل جوان آن، ثبت مکان‌رویدادها و یادمان‌های تاریخی است.

با توجه به پیشینه‌ی تاریخی شهر گرگان، مکان‌رویدادها و مکان‌یادمان‌های این شهر را می‌توان به سرفصل‌های زیر تقسیم کرد:

مکان-رویدادها

محل وقوع وقایع و رویدادهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و... در گرگان
محل تولد مشاهیر و چهره‌های شاخص شهر، استان و کشور که در گرگان متولد شده‌اند.

محل سکونت مشاهیر و چهره‌های شاخص شهر، استان و کشور، در گرگان

محل درگذشت (فوت) مشاهیر و چهره‌های شاخص شهر، استان و کشور، در گرگان

محل دفن مشاهیر و چهره‌های شاخص شهر، استان و کشور، در گرگان

یادمان‌های تاریخی

محل استقرار آثار شاخص معماری اعم از حکومتی، عام‌المنفعه، خصوصی، فرهنگی - مذهبی و...
 محل استقرار آثار و المان‌های شاخص تاریخی، اعم از عمومی یا خصوصی
 محل استقرار آثار شاخص طبیعی مانند درختان کهنسال، باغ‌ها و...
 * در ادامه فهرستی از پیشنهاد ثبت فاز نخست مکان-رویدادها و مکان-یادمان‌های شهر گرگان
 که به شهرداری ارائه شده، می‌آید:

مکان-رویداد آیین‌های ملی

- ۱- نوروزگاه سرچشمه واقع در محوطه امامزاده نور
- ۲- نوروزگاه میدان واقع در محوطه سقاخانه میدان عباسعلی
- ۳- آیین دباغ‌خانه در روز چهارشنبه‌سوری واقع در دباغ‌خانه‌های محله‌های دباغان و پاسرو

مکان-رویداد آیین‌های مذهبی

مکان-رویداد قدمگاه امام حسن عسکری

اجرا اسفند ۱۳۹۷

- ۱- قدمگاه امام حسن عسکری در محله سبزه‌مشهد
- ۲- قدمگاه خضر پیغمبر در جنوب غربی میدان مازندران و جانب شرقی تپه قلعه‌خندان
- ۳- زیارت دوشنبه واقع در امامزاده دوشنبه‌ای
- ۴- زیارت سه شنبه واقع در امامزاده باغ‌پلنگ
- ۵- زیارتگاه چهارشنبه واقع در امامزاده چهارشنبه‌ای
- ۶- آیین دسته‌چوبی (مبدأ آن واقع در محوطه میدانگاه محله میخچه‌گران)
- ۷- آیین توق‌بندان واقع در محوطه میدانگاه ۱۲ محله بافت تاریخی گرگان (نعلبندان، پاسرو، میخچه‌گران، سبزه‌مشهد، سرچشمه، سرپیر، دباغان، میدان، دربنو، دوشنبه‌ای، شاهزاده‌قاسم، میرکریم)
- ۸- آیین پیر سیدنصیر واقع در حیاط سابق مسجد سرپیر
- (در غروب روز تاسوعا عزاداران محله سرپیر گرگان آیینی برگزار می‌کنند که منحصر به اهالی همین محله است).
- ۹- استحمام مصطفی واقع در حمام دربنو (در فرهنگ شفاهی استرآباد روایت است رسولی به نام مصطفی، از جانب امام حسین ع برای دعوت شیعیان به استرآباد آمده بود، در روز هفتم محرم در حمام دربنو استحمام کرده است)
- ۱۰- آیین مُراد در روز ۲۴ رمضان، واقع در مسجد جامع گرگان. (زنان استرآباد در روز ۲۴ ماه رمضان در فاصله بین نماز ظهر و عصر در ایوان غربی مسجد جامع جمع می‌شدند و هرکدام مقداری حنا از داخل تشت‌های بزرگ حنا که توسط خادم مسجد توزیع می‌شد، به نیت تبرک برداشته و به سر و روی خود می‌مالیدند. در این روز زنان پارچه‌هایی را با خود آورده و به نیت بهبود اقوام بیمار، یا باز شدن بخت دختر دم‌بخت و یا سلامت نوزاد پارچه را بریده و اندکی از آن را می‌دوختند).

مکان-رویداد ملی- مذهبی

- ۱- واقعه به توپ بستن محله میرکریم توسط محمدعلی شاه قاجار واقع در محوطه جنوبی مقابل مسجد میرکریم
- ۲- مسیر ورود لشکر محمدعلی شاه به شهر استرآباد، واقع در خیابان شهداء کنونی
- ۳- یادمان حاج محمدشفیع استرآبادی، واقع در محل سابق دروازه فوجر استرآباد (کسی که یک تنه در محل دروازه فوجرد پشت توپ جنگی نشست تا از ورود لشکر محمدعلی شاه جلوگیری کند).
- ۴- واقعه یک سرو صد کلاه واقع در خانه ولی اف استرآبادی در محله میرکریم. (ماجرای انجمن مشروطه خواهان میرکریم که در زمان حضور محمدعلیشاه، به صورت مخفیانه جلسه‌ای بر علیه او در خانه حاج شعبان ولی اف تشکیل دادند و در هنگام ورود مأموران محمدعلی شاه به محل جلسه، غیر از صاحب‌خانه همگی گریخته بودند و کلاه‌های خود را جا گذاشته بودند و همین امر موجب شد که صاحب‌خانه دستگیر شود).
- ۵- محل صدور حکم تبعید سید محمدصادق استرآبادی به جرم ظلم و تعدی به رعیت روستایی واقع در حیاط اندرونی خانه تاریخی حاجی قاسمی واقع در محله دربنو (این حکم توسط شورایی از رجال مشروطه خواه و شیخ عبدالرزاق مجتهد استرآبادی در حضور شاکیان صادر شده و مجرم به شاهرود تبعید شد).
- ۶- محل تشکیل جلسات انجمن مشروطه خواهان محله دربنو واقع در خانه‌های حاجی قاسمی، میرحیدری، سیدی و قاضی اعظمی
- ۷- محل تشکیل جلسات انجمن مشروطه خواهان میخچه گران واقع در خانه شیخ حسین مقصودلو در محله میخچه گران
- ۸- محل اجتماع ۵۰۰ نفر از طرفداران محمدعلی شاه برای استقبال و بیعت او، واقع در محوطه مصلی گرگان
- ۹- محل بست نشینی و تحصن مردم استرآباد در دوره قاجار، واقع در کنسولگری روسیه
- ۱۰- شیرزن گرگانی بانو بلقیس مستوفی واقع در گذر شیرکش (در زمان اشغال گرگان توسط ارتش سرخ روسیه، گاهی اتفاق می افتاد که افسران روسی به واسطه‌ی شرب خمر به زنان گرگان دست‌درازی می کردند، در یکی از این وقایع بانو بلقیس مستوفی که زنی رشیده بود، در حال عبور از معبر عمومی مورد مزاحمت یک افسر سواره نظام روس قرار گرفت و بلافاصله افسر را از اسب پایین کشیده و نقش زمین ساخت).
- ۱۱- مسیر ورود ارتش سرخ روسیه به شهر گرگان، واقع در خیابان شهداء کنونی
- ۱۲- محل شهادت گلعلی گرزین در محرم سال ۱۳۲۳ شمسی، واقع در میدانگاه تکیه دربنو
- ۱۳- محل شهادت قربان عرب (سقوط از بالکن ساختمان شهرداری گرگان) در هنگام سخنرانی در روز ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، واقع در مقابل پله‌های ورودی ساختمان شهرداری گرگان
- ۱۴- طاق نصرت رضاقصاب به مناسبت خروج ارتش سرخ شوروی و ورود ارتش ایران به گرگان، واقع در خیابان امام خمینی گرگان.
- ۱۵- واقعه آتش زدن دفتر حزب توده و دفتر نشریه پیام گرگان توسط حزب ملیون، واقع در ضلع شمال غربی میدان شهرداری

- ۱۶- محل شهادت پیر سیدابوالقاسم عارف استرآبادی (از عرفای قرن دهم هجری)، واقع در گذر سرپیر- سبزه مشهد (لاله سبزه دهم کنونی)
- ۱۷- صیغه‌ی آبِ سرخواجه واقع در خیابان سرخواجه مقابل سرخواجه پانزدهم. (از گذشته‌های دور تا اوایل دهه‌ی ۱۳۳۰ شمسی در بین ساکنان محله میدان و گذر سرخواجه رسم بر این بود که یکی از دختران ساکن محله را به عقد صیغه‌ی آبِ قنات سرخواجه درمی‌آوردند و اعتقاد داشتند که هرگاه آب قنات کاهش یابد و آن دختر با آب قنات استحمام کند، آب قنات دوباره زیاد خواهد شد.)
- ۱۸- واقعه قتل‌عام زنان استرآبادی در حمام کفش‌دوزان، در زمان تیموریان، واقع در محل پارک سیستانی محله‌ی سبزه‌مشهد (ضلع شمالی مصلی گرگان)
- ۱۹- محل حکومت ابوالقاسم بابر در دوره تیموری بر استرآباد در قلعه‌کهنه، واقع در محله گرگان‌جدید کنونی
- ۲۰- محل استقرار اردوی‌های نظامی مأمور استرآباد در بیرون دروازه چهل‌دختران، واقع در محوطه میدان سرخواجه
- ۲۱- محل وقوع ترور حاکم استرآباد، واقع در خانه تاریخی امیرلطیفی گرگان
- ۲۲- محل نخستین انجمن ادبی مدرن گرگان در کافه ده‌فرمان، خیابان ۵ آذر کنونی
- ۲۳- محلی که عیسی فیوج نوازندگی می‌کرد، میدان ولیعصر، ابتدای خیابان شالیکوبی
- ۲۴- محل پاتوق درویشعلی طیبی، شاعر و مجسمه‌ساز دماوندی ساکن گرگان، محله سرچشمه، جنب دیوار خانه تقوی
- ۲۵- محل نصب ناقوس کلیسا بر روی چنار محله میدان عباسعلی
- ۲۶- محل اعدام عباس‌گالش، مشهورترین و محبوب‌ترین یاغی منطقه، میدان شهرداری گرگان

مکان-یادمان‌ها

- ۱- میدان اعدام و مجازات (در شهر استرآباد اعدام و یا تنبیه مجرمین در دو محل انجام می‌گرفت: یکی میدان توپخانه و دیگری میدان قیصریه) واقع در ضلع شمالی مدرسه سردار جنگل (میدان قیصریه سابق) و همچنین میدان شهرداری کنونی (میدان توپخانه سابق)
- ۲- میدان نمایش یا سبزه‌میدان (از گذشته‌های دور تا اواخر دهه ۱۳۲۰ شمسی بیشتر نمایش‌ها، معرکه‌گیری‌ها و مانورهای نظامی در سبزه‌میدان انجام می‌شد.) واقع در محل سالن ورزشی تختی کنونی
- ۳- چنار سرچشمه (کهن‌ترین چنار شهر گرگان که داخل شکاف آن دو دهانه مغازه وجود داشت) واقع در میدانگاه مصلی محله سرچشمه
- ۴- چنار قرقه سرپیر (به عنوان برج فانوس، برای راهنمایی مسافران دشت)
- ۵- چنار دوقلوی شاهزاده قاسم
- ۶- محله بلوچ خیل (محل استقرار نظامیان بلوچ و تشکیل محله‌ای در استرآباد در دوره قاجار) واقع در محدوده اداره دخانیات کنونی
- ۷- محله حاجیلر (محل استقرار نظامیان طایفه حاجیلر و تشکیل محله‌ای در استرآباد در دوره قاجار)

واقع در محدوده پاساژ شیرنگی و اداره مخابرات واقع در منتهالیه جنوب غربی خیابان شهید بهشتی
۸- سلیبه (بازداشتگاه) استرآباد در دوره مشروطه، واقع در محله نعلبندان در خانه ساعدلشکر ملک،
جنب موزه امیرلطیفی

۹- صلحیه استرآباد در دوره مشروطه، واقع در محله میخچه گران در خانه سبطالشیخ

۱۰- ضرابخانه استرآباد واقع در بازارچه نعلبندان، تیمچه امین الضرب (کوچه شرق حمام قاضی)

۱۱- ساختمان ورزش خانه استرآباد (ابتدای کوچه زرین گل، واقع در خیابان امام خمینی)

۱۲- ساختمان آسیاب های لطیفی و ببری در جاده ناهارخوران

۱۳- قهوه خانه تاریخی ناهارخوران

۱۴- قلعه چاشت خوران در جاده ناهارخوران

۱۵- مظهر قنات سرچشمه

۱۶- مظهر قنات مسجدجامع

۱۷- مظهر قنات سرخواجه

۱۸- خانه و زندان بیگلربیگی استرآباد واقع در محله میخچه گران

مکان-یادمان نخستین ها

۱- محل تأسیس نخستین دارالشفای (بیمارستان) استرآباد در اوایل قرن ۱۰ هجری (دوره صفویه) محل

مدرسه دارالشفای کنونی واقع در محله نعلبندان، ضلع غربی پارکینگ طبقاتی

۲- نخستین سالن تئاتر روباز گرگان واقع در محل باغ شاهپور سابق

۳- محل تأسیس نخستین مدرسه ملی استرآباد واقع در خانه شیخ حسین مقصودلو استرآبادی در
محله میخچه گران

۴- محل تأسیس مدرسه دوشیزگان (نخستین مدرسه دخترانه استرآباد) واقع در محله پاسرو

۵- محل دایر شدن نخستین کنسولگری روسیه در استرآباد، واقع در ضلع غربی دهانه ورودی کوچه زرین گل

۶- محل تأسیس نخستین قرائتخانه مدرن گرگان، ابتدای ورودی بازارچه نعلبندان (راسته
ماهی فروش های سابق)

۷- محل تأسیس نخستین چاپخانه گرگان و نیز محل انتشار نخستین روزنامه گرگان (نامه قابوس
۱۳۱۴ش) واقع در مقابل ورودی جنوبی مسجدجامع گرگان

۸- محل تأسیس نخستین تماشاخانه گرگان واقع در محل شعبه مرکزی بانک ملت گرگان، ابتدای
ورودی بازارچه نعلبندان

۹- محل تأسیس نخستین دبیرستان گرگان به نام دبیرستان سعادت (ایران شهر بعدی) واقع در ابتدای
خیابان ویلا (جنوب سالن ورزشی تختی)

۱۰- محل تأسیس نخستین ورزشگاه نوین گرگان واقع در باغ عاملی در خیابان خمینی کنونی

۱۱- محل اولیه تأسیس بانک ملی گرگان، واقع در ۱۵ متری پاسرو منزل سابق حبیباله خان مقصودلو

۱۲- محل اولیه تأسیس بلدیة (شهرداری) گرگان، واقع در محل ساختمان هلال احمر کنونی

- ۱۳- محل تأسیس نخستین تلفن‌خانه گرگان، واقع در ابتدای کوچه آفتاب ۱۵، ساختمان موقوفه دولوی قاجار
- ۱۴- محل تأسیس نخستین ساختمان و برج آتش‌نشانی گرگان، واقع در محل ساختمان شورای شهر کنونی گرگان
- ۱۵- محل تأسیس نخستین و تنها کارخانه شالی‌کوبی در شهر گرگان، واقع در محل اداره ثبت اسناد و املاک کنونی
- ۱۶- محل تأسیس نخستین اتاق تجارت استرآباد در سال ۱۳۱۱ش، واقع در محله شیرکش، در خانه تقوی
- ۱۷- محل تأسیس نخستین بانک غیررسمی استرآباد (بانک تومانیانس)، واقع در بازار میدان عباسعلی، خانه تاریخی خواجه
- ۱۸- محل تأسیس نخستین گاراژ مسافربری استرآباد، ابتدای خیابان شهیدبهشتی (متتالیه غربی)، جنب غربی دادگستری، گاراژ مهرآیین
- ۱۹- محل تأسیس نخستین چاپارخانه استرآباد در دوره صفویه، واقع در میدان عباسعلی، محل کنونی مدرسه
- ۲۰- محل تأسیس نخستین نوانخانه گرگان، واقع در میدان مازندران
- ۲۱- نخستین محل استقرار کنسول‌گری روسیه در استرآباد
- ۲۲- محل تأسیس نخستین عکاسخانه الکتریکی گرگان

مکان تولد، وفات، سکونت و مدفن مشاهیر شهر، استان و کشور، در گرگان

- ۱- محل تولد آغامحمدخان قاجار، واقع در خانه قدس مفیدی در کوچه مولودخان (سرخواجه ۱۵)
- ۲- محل دفن خواجه سیف‌الدین مظفر پتکچی (مؤسس مدرسه دارالشفاء، واقف آب رودخانه خواسته‌رود زیارت و بانی قنات سرخواجه) واقع در محله نعلبندان، زیرزمین حوزه علمیه دارالشفای کنونی
- ۳- محل تدریس، شهادت و دفن سلطان‌حسین واعظ استرآبادی به دست انوشه‌خان ازبک در سال ۱۰۷۲ هجری قمری، واقع در ابتدای گذر چهارشنبه‌ای
- ۴- محل فوت و دفن کاتبی ترشیزی شاعر مشهور قرن ۱۰ هجری در محوطه امامزاده نه‌تن، خیابان شهیدرجایی
- ۵- محل تولد، سکونت، تدریس و فوت شیخ عبدالرزاق مجتهد استرآبادی، واقع در محله دربنو
- ۶- محل تدریس، امامت و دفن ملا محمدرضا رئیس‌العلماء پیشنماز مسجد مصلی و مدرس مدرسه صالحیه استرآباد، واقع در ضلع شرقی ورودی جنوبی مصلی گرگان در محله سرچشمه
- ۷- محل سکونت محمدرضا سلطان‌العلماء، واقع در محله سرپیر، ضلع شمالی مسجد سلطان‌العلماء، خانه تاریخی و موقوفه سلطان‌العلماء
- ۸- محل سکونت ملا محمدتقی ستون (از علماء دوره زندیه) و ملا محمدباقر ستون (از علماء دوره قاجار)، واقع در محله نعلبندان، کوچه جنب موزه صنایع دستی
- ۹- محل سکونت امیرامجد (نایب‌الحکومه استرآباد در اواخر دوره قاجار)، محله شیرکش، ضلع

- شمالی باشگاه سیدین، محل مدرسه‌های اندیشه و دقیقی
- ۱۰- محل سکونت محمدباقرخان کیا، کرده‌محل (حاکم استرآباد در دوره قاجار)، محله شاهزاده‌قاسم
ضلع شرقی مسجد محمدباقرخانی
- ۱۱- محل سکونت امامقلی‌خان و عباسخان قوانلوی قاجار (حکام استرآباد در دوره فتحعلی شاه و محمدشاه قاجار)، واقع در محله سرپیر، گذر قاپی، خانه تاریخی قوانلو
- ۱۲- محل سکونت جعفرقلیخان ایلخانی شادلو (حاکم استرآباد و بجنورد در دوره قاجار)، واقع در محله سرپیر، گذر قاپی
- ۱۳- محل سکونت سردارافخم (حاکم استرآباد) و محل مدرسه افخمیه، واقع در محله سرچشمه،
کوچه سپهر
- ۱۴- محل سکونت محمد مهدی‌خان ساعدالسلطنه (حاکم استرآباد)، محله نعلبندان، خانه تاریخی ملک
- ۱۵- محل سکونت نظرعلیخان سرداراشرف جرجانی (حاکم استرآباد)، محله شاهزاده‌قاسم
- ۱۶- محل سکونت میرزا یوسف بهاء‌الاطباء (طیب مخصوص دارالحکومه استرآباد در دوره قاجار)
واقع در محله باغشاه، سه راه کنسولگری
- ۱۷- محل سکونت میرزا جعفر منشی‌باشی (منشی کنسولگری روسیه) واقع در محله شیرکش، خانه
تاریخی شایگان
- ۱۸- مقبره‌العلماء مسجدجامع (محل دفن علمایی چون: ملامحمدباقر ستون، خواجه مظفر پتکچی،
محمدحسین وفا استرآبادی، عصمت استرآبادی، سیدمصطفی میرکتولی، ملامحمدقاسم کاشف و...)
- ۱۹- مقبره‌العلماء مصلی (محل دفن علمایی چون: محمدرضا رئیس‌العلماء، شیخ محمدعلی فاضل
میان‌آبادی، شیخ محمدباقر فاضل، شیخ طاهر دیلمی، شیخ عبدالصمد شهیدی، شیخ محمود شهیدی،
سیدکریم مجتهد استرآبادی و...)
- ۲۰- مقبره‌العلماء عمادیه (محل دفن علمایی چون: سیدباقر مجتهد استرآبادی، شیخ عبدالرزاق
استرآبادی، سیدحسن سلطان‌الذاکرین و...)
- ۲۱- مقبره‌العلماء مسجد سرپیر (محل دفن علمایی چون: سیداحمد نسیم استرآبادی، شیخ محمدولی
علاء‌الدین، مصباح‌الاطباء هروی، شیخ ابوالحسن مجتهد فلسفی و...)
- ۲۲- مقبره‌العلماء امامزاده نور (مدفن علمایی چون: آقا سیدمحمدرضا نبوی، آقا سیدحسین نبوی،
شیخ عبدالخالق کبیری، ملاعلی استرآبادی، سرهنگ نجم‌آبادی و...)
- ۲۳- مقبره سیدطاهر مجتهد استرآبادی، واقع در میدان عباسعلی، ضلع شمالی سقاخانه
- ۲۴- مقبره ملامهدی استرآبادی و نظام‌العلماء استرآبادی واقع در محله دربنو، مقابل ورودی مدرسه
عمادیه، جنب آب‌انبار
- ۲۵- محل بقعه امامزاده «رویندبارو» استرآباد، واقع در ابتدای خیابان شالیکوبی، محل مسجد امیر کنونی
- ۲۶- محل تولد پروفسور ایرج اعتصام، واقع در محله باغشاه
- ۲۷- محل تولد پروفسور محمدامین فندرسکی، واقع در محله باغشاه

- ۲۸- محل تولد دکتر منوچهر فرهنگ (پدر اقتصاد نوین ایران)، واقع در محله باغشاه
- ۲۹- محل تولد پروفیسور محمدامین فندرسکی، واقع در محله باغشاه
- ۳۰- محل تولد برادران فلسفی (فرزندان میرزاعلی حکیم: دکتر خلیل، دکتر حسین، دکتر احمد، دکتر محمود، دکتر ابوالقاسم فلسفی)، واقع در گذر چهارشنبه‌ای، محله سرپیر
- ۳۱- محل تولد دکتر حسینعلی هروی (نویسنده، مترجم و حافظ شناس مشهور کشور)، واقع در محله سرپیر
- ۳۲- محل تولد نعمت‌اله قاضی (نویسنده، مترجم و ادیب)، واقع در محله دربنو
- ۳۳- محل تولد اسداله معینی (نویسنده کتاب جغرافیای تاریخی گرگان و دشت در سال ۱۳۴۴)، واقع در محله دربنو (آفتاب ۱۲)
- ۳۴- محل تولد استاد محمدرضا لطفی (موسیقیدان و نوازنده مشهور کشور)، واقع در محله ملل
- ۳۵- محل تولد استاد حجت‌اله شکیبا (مشهورترین نقاش فتوژورنالیست کشور)، واقع در محله باغشاه
- ۳۶- محل تولد استاد ایرج تنظیفی (از پیشگامان هنرهای تجسمی مدرن در کشور)، واقع در محله دربنو
- ۳۷- محل تولد استاد هوشنگ گلمکانی (مشهورترین چهره منتقد سینما در کشور و مدیرمسئول و صاحب امتیاز نشریه سراسری فیلم)، واقع در گروهبان محله
- ۳۸- محل سکونت احمد شاملو در گرگان، واقع در کوچه سرخواجه ۱۵
- ۳۹- محل سکونت نادر ابراهیمی (نویسنده مشهور کشور)، واقع در خیابان آلوچه‌باغ
- ۴۰- محل سکونت بیژن بیرنگ (کارگردان مشهور کشور)، واقع در خیابان آلوچه‌باغ
- ۴۱- محل اقامت موقت رضاشاه و محمدرضاشاه پهلوی در سفرهای گرگان، در کاخ اختصاصی گرگان واقع در پارک شهر
- ۴۲- محل دفتر کار و محضر محمدعلی عبهری گرگانی، صاحب امتیاز نخستین نشریه گرگان، در بازار نعلبندان
- ۴۳- محل سکونت پرویز رضایی در خیابان دی گرگانپارس
- ۴۴- محل سکونت عبدالرحیم ناصر نظام و کریم پورناصر، ابتدای خیابان فردجهان
- ۴۵- محل تولد سیدرسول میرکریمی بانی ساخت میدان کریمی، کوی گُلها، محله گرگانپارس
- ۴۶- محل سکونت آوانس آوانسیان، بانی ساخت محله گرگانپارس و سینما مولن‌رژ
- ۴۷- محل تولد سیدحسین میرکاظمی نویسنده و پژوهشگر مشهور گرگانی، محله دباغان گرگان
- ۴۸- محل تولد یا سکونت دکتر عبدالقیوم ابراهیمی، بنیانگذار دانشگاه آزاد گرگان، محله سرچشمه یا کوی گُلها
- ۴۹- محل سکونت میرزاغلامرضا ریاضی، نویسنده و از بنیانگذاران فرهنگ نوین گرگان، در محله میدان گرگان
- ۵۰- محل سکونت پرویز کریمی، مشهورترین و تأثیرگذارترین شاعر معاصر گرگان

مکان‌رویدادهای انقلاب و دفاع مقدس

- ۱- قیام پنجم آذر، شروع در میدان امامزاده عبدالله (میدان شهداء) و اوج قیام در بیمارستان پهلوی (بیمارستان ۵ آذر)
- ۲- واقعه ۱۹ بهمن گرگان، در خیابان خمینی
- ۳- ۲۲ بهمن گرگان، مقابل شهربانی (پاسگاه شهید چمران) و پادگان گرگان
- ۴- محل اقامت موقت مقام معظم رهبری در سفرهای گرگان قبل از پیروزی انقلاب، در چهارده میدان تکیه مولودی و مغازه آقابزرگ شهیدی و مدرسه صالحیه در محله سرچشمه (دفتر نماینده ولی فقه کنونی)
- ۵- محل سکونت شهید صیاد شیرازی در گرگان، در محله گروهبان محله
- ۶- محل اولیه تشکیل دادگاه موقت انقلاب گرگان، واقع در مسجد گلشن
- ۷- محل سکونت نخستین شهید مدافع حرم استان گلستان (شهید سیداحسان حاجی حتم‌لو)، واقع در محله گرگانجدید، کوچه گرگانجدید ۱۴

موارد اجرا شده

طرح پروژه‌ی مکان-رویدادها و مکان-یادمان‌های شهر گرگان در اوایل سال ۱۳۹۷ توسط انجمن حامیان بافت‌ها و محوطه‌های تاریخی سرزمین گرگان تقدیم شهرداری گرگان شد و در زمستان ۱۳۹۷ با پیگیری مسؤل وقت حوزه گردشگری شهرداری گرگان، خانم مهندس مهستی قدس‌ولی، در اسفندماه همان سال توسط شرکت آمودنگاره گرگان، با طراحی و نظارت مهندس مریم اسپومحلی و همکاری سیدفاتح میرفندرسکی و اجرای استاد ولی حسین‌زاده وارد فاز اجرایی شد. تاکنون از بین موارد پیشنهادی و موارد مصوب چهار مورد مکان-رویداد و یک مورد مکان-یادمان به شرح زیر اجرا شده است:

- ۱- مکان-رویداد واقعه پنجم آذر (مقابل ورودی ساختمان جدید ۵ آذر)
- ۲- مکان-رویداد محل اقامت موقت مقام معظم رهبری (آیت‌اله خامنه‌ای) در دوران مبارزات انقلابی، نش شمال‌غربی چهارراه میدان، تکاپای فوقانی میدان
- ۳- مکان-رویداد قدمگاه امام‌حسن عسکری واقع در محله سبزه‌مشهد، مقابل مسجد امام‌حسن عسکری
- ۴- مکان-رویداد محل سکونت شهید صیاد شیرازی، خیابان جانباز، پیچ ستاد، جنب بیمارستان ارتش
- ۵- مکان-یادمان محل اولیه تأسیس بلدیه استرآباد، خیابان پاسداران (خیابان کاخ) مقابل ساختمان هلال‌احمر